

The Journal of Academic Social Science Studies



International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 3, p. 971-990, March 2013

AMASYA ŞEHİR TARİHLERİ

AMASYA CITY HISTORIES

Prof. Dr. Mesut AYDIN

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Programı

Yrd. Doç. Dr. Recep DÜNDAR

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Programı

Abstract

Studies belonging to Amasya city histories have been prepared so that they could include Seljuks, Beyliks, Ottomans, and the Turkish Republic Period. As of the date, the pioneering name of Amasya city historiographer is Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi from Çorum. He is the author of el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye.

el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye is appears more like a fatwa book than a historical work in itself. Some parts of the work were allocated to Amasya history under the title of "Mesele-i Tarih-i Amasiyye". The information about city history starts with the title of "Tafsîlü'l-Makâlât and Tekmîlü'r-Rivâyât". In these texts, information about the location of the city, beauties, the reasons for its conquest and the buildings in the city before Islam are given. The work has its copies in various libraries.

The second and the most important person among Amasya city historiographers is Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin YASAR. Amasya History for which Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi dedicated much of his life was completed as twelve volumes. Hüseyin Hüsâmeddin Efendi had first four volumes of Amasya History printed in old letters; however, since he could not print the last eight volumes, this part remained as author copy.

Another name who contributed to Amasya city history is Osman Fevzi Olcay. Osman Fevzi Olcay, considered among the last period calligraphers, has three works named Amasya Meşâhiri and Amasya Diaries – Things I Knew, I Saw and I Heard along with the City of Amasya which he prepared as a supplementary to Hüseyin Hüsameddin Efendi's Amasya History.

Today, the perception in city history writing and history research has changed a considerably compared to the past. Now, instead of writing a city's history depending on a resource, studies on city histories composed by using different archive resources have begun to take place.

Key Words: Amasya, city history, Mustafa Vazih Efendi, Hüseyin Hüsameddin Efendi, Osman Fevzi Olcay

Öz

Amasya şehir tarihleriyle ilgili çalışmalar Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemini içine alacak şekilde hazırlanmışlardır. Tarih itibarıyla Amasya Şehir tarihçiliğine öncülük eden ilk isim Çorumlu Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi'dir. el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye'nin müellifidir.

el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye, başlı başına bir tarih eseri olmayıp kısmen bir fetvâ defterini anımsatmaktadır. Eserin birkaç bölümü "Mesele-i Tarih-i Amasiyye" başlığı altında Amasya'nın tarihine ayrılmıştır. Şehir tarihiyle ilgili bilgiler, "Tafsîlü'l-Makâlât ve Tekmîlü'r-Rivâyât" başlığıyla başlamaktadır. Bu metinlerde şehrin mevki'i, güzellikleri, feth edilmesinin sebepleri, şehirdeki İslâmiyet öncesi yapılar hakkında bilgi verilmiştir. Eserin değişik kütüphanelerde kopyaları vardır.

Amasya şehir tarihçilerinden ikincisi ve en önemlisi Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin YASAR'dır. Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin ömrünün büyük bir kısmını adadığı Amasya Tarihi, on iki ciltte tamamlanmıştır. Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, kaleme aldığı Amasya Tarihinin ilk dört cildini eski harflerle yayınlamış; fakat son sekiz cildi yayınlamadığı için bu kısım, müellif nüshası olarak kalmıştır.

Amasya şehir tarihine katkı yapan başka bir isim de Osman Fevzi Olcay'dır. Son dönem hattatları arasında sayılan Osman Fevzi Olcay'ın, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin Amasya Tarihi'ne zeyl olarak hazırladığı Amasya Şehri'yle birlikte Amasya Meşâhiri ve Amasya Hatıraları- Bildiklerim, Gördüklerim ve İşittiklerim ismiyle üç eseri mevcuttur.

Günümüzde, şehir tarihi yazıcılığı ve tarih araştırmalarındaki algı, düne göre büyük ölçüde değişime uğramıştır. Artık, bir kaynağa dayalı şehir tarihi yazımı anlayışı yerine farklı arşiv kaynaklarının kullanılmasıyla oluşturulan şehir tarihi çalışmaları yer almaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, şehir tarihi, Mustafa Vazih Efendi, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, Osman Fevzi Olcay

Batı'da ve Osmanlı dünyasında önemli merkezlerin tarihleri, tarihî coğrafyaları, dönemin anlayışlarına bağlı olarak, çok eski tarihlerinden itibaren yazılmışlardır. Tarihin babası sayılan Heredot (M.Ö. 484-M.Ö. 425), ünlü coğrafyacı Klaudyos Batlamyus (M.S. 85-165) ve Strabon (M.S. 85-165) tarafından yazılan önemli eserlerde, Anadolu ve yakın çevresindeki şehirlerin tarihine ışık tutacak önemli bilgiler mevcuttur.

Bağımsız bir disiplin olarak şehir tarihçiliği, oldukça yenidir. Yeni olmasına karşın, Batı'da oldukça iyi bir konuma sahiptir. Buna karşın, Türkiye'de "emekleme" dönemindedir. Şehir tarihi çalışmaları, Selçuklu-Osmanlı şehir tarihleri üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiyede Selçuklu-Osmanlı şehir tarihçiliğine ait örnekler arasında Amasya Tarihi, Riyâz-ı Belde-i Edirne, Karesi Vilâyeti Tarihçesi, Kütahya Şehri, Sivas Şehri, Konya Tarihi, Alanya Tarihi ve Kars Tarihi vb. eserleri saymak mümkündür. Bu çalışmalar, üzerinde yaşadığımız coğrafyaya ait tarihin sadece bir dönemini ifade etseler de şehir tarihçiliğimizin gelişimi bakımından öncü çalışmalar olarak gösterilebilir.

Amasya şehir tarihlerine ait örnekler, Selçuklu-Beylikler-Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti Dönemini içine alacak şekilde hazırlanmışlardır. Tarih itibarıyla Amasya Şehir tarihçiliğine öncülük eden isimler şunlardır:

I-Çorumlu Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi (?-1831)

el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye'nin müellifidir. Aslen Çorumludur. Babası Çorumlu el-Hâcc Kara İsmâ'îl Efendi, annesi meşhûr Dersi-âmmıllardan Şâh Bula Hâtun vakfının mütevellîsi Hâfız es-Seyyid Mehmed Aga'nın kızıdır. Ailesine "Kara Müfti-zâdeler" denilmiştir.

Babası Çorumlu el-Hâcc Kara İsmâ'îl Hâtif Efendi, Amasya'da 1749 da yeni açılan Sunkurlu Medresesi'nde müderrisliğe başlamış, yıllarca, öğrenci yetiştirmiş ve 9 Haziran 1770'te de Amasya müftülüğüne getirilmişti.¹ Mustafa Vazih Efendi de babasının görevi nedeniyle Amasya'da yetişmiştir. O, eserinin başlangıç kısmında kendinden bahsederken;

"...vaktâ ki mekteb-i sibâdan azâd ve kûçe-i 'akl ve şu'ûra pâ-nihâd oldum ise Amasiyye'de me'zûn-ı bi'l-iftâ sâhibü'l-cerh ve'l-izmâ bulunan vâlid-i mâcidüm zevi'l-mehâsin ve'l-mehâmdem Çorumlu el-Hâcc Kara İsmâ'îl Efendi bu bende-i Hüdâ-bahşendelerin hizmet-i kitâbetinde istihdâm idüp bu bendeleri dahî 'ale'd-devâm hem hizmet-i kitâbetlerini edâ ve hem de vaktimi aslâ isrâf ve hebâ itmeyüp ketbu'l-usûl ve'l-fürû' ve'l-hilâf ve'l-ihtilâf mütâla'a ve tederrüs ve tefehhüm ve müzâkir-i bi'l-'ulemâ olarak" eğitimini babasının yanında Amasya'da tamamladığını yazmaktadır.²

¹Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi VII**, (Yayına Haz. Mesut Aydın), Malatya 2004 s. 87

²Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası)**, (Yayına Haz. M. Aydın, R. Dünder, İ. Kaplan, G. Aydın), Malatya 2011 , s.1A

Babasının 1784'de ölümü üzerine Amasya'dan bir süreliğine ayrılmış, 1786'da tahsil için İstanbul'a gitmişti. Orada, tercümanlık yapan Galatalı İsa adında bir âlimden Latince dersi alarak kendini geliştirmiştir. Mustafa Vazih Efendi, Latince merakını ve Galatalı İsa'dan aldığı eğitimi şu şekilde beyân etmektedir:³

“...tafsîlu'l-makâlât ve tekmîlü'r-rivâyât bin iki yüz târîhinde İslâmbol'da tahsilde iken Latince lisânını ve hattını ta'allüm için Galata mütemekkinlerinden devletimizün mu'temed tercümânı ve düvel-i nasârânun mercî' ve müsteşâr ve mü'eyyidânı İsa nâm bir hakîm-i be-nâmdan telemmüz itmişidüm.” Ba'dehû bin iki yüz beş târîhinde li-maslahatin İslâmbol'a varılıp elkât-ı sâbıkaya binâ-yı hakîm-i mesfûra varmışıdum memnûn u mesrûr olup hânedan atımızı ve gâşiyemizi götürüp maslahatımızı kapu çukadârına der-'uhde idüp bizi konagından salıvirmeyüp bâğçesinde tûtî gibi şeker ile besleyerek kırk elli gün müsâfir ve gice gündüz kendüsine müsâmer itdi.”

Mustafa Vazih Efendi'nin Amasya'ya döndüğü yıllar, oldukça sıkıntılı geçen yıllardı. Amasya, bu tarihlerde Sivas Vilâyetine bağlı idi. Bir taraftan merkez-taşra idarecileri arasındaki çekişme ve diğer taraftan medrese öğrencileri arasında cereyan eden olaylar yüzünden Amasya halkı, bir türlü rahat yüzü görmüyordu. Bu durumdan ulemâ da etkileniyordu.

Mustafa Vazih Efendi, bu çalkantılı dönemde Amasya'ya dönmüş, bir müddet Sunkurlu Medresesi'nde müderrislik yapmış ve daha sonra da Amasya müftisi olmuştur. Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye'de “... vâlid-i merkûm hazretleri merhûm olup bu bende-i nâ-tüvân ba'de berhetin mine'z-zamân Amasiyye'de me'zûn-ı bi'l-iftâ oldum” diyerek babasının ölümünden sonra Amasya müftisi olduğunu; fakat “hizmet-i mezbûreden isti'fâ ve mülâzım-ı kûşe-i inzivâ oldum” diyerek iftâ makamında uzun süre oturamadığını ifade etmiştir. Hemen akabinde, “... bu müddetlerden berü inkırâz-ı akrân-ı 'ilm ü sinn idüb müşkilât-ı fıkhiyyede cümleye mercî' ve müte'ayyin olup” tekrar Amasya müftiliğine getirildiğini belirtmektedir. Kendisi, ikinci defa müftilik makamına getirildiğini zikretmekle yetinse de Mustafa Vazih Efendi, kısa aralıklarla üç defa müftilik makamına getirilmişti.⁴

İlk iftâ görevi, Amasya muhassılı Canikli-zâde Tayyar Mahmud Paşa'nın zamanına rastlamaktadır. Tayyar Mahmud Paşa'nın gözdesi olan Kara Müfti-zâde Mustafa Vazih Efendi, 24 Temmuz 1799'da Müfti Mehmed Efendi'nin azliyle müftilik makamına getirilmiş; fakat bu görevi uzun süreli olamamıştır. Zirâ; Canikli-zâde Tayyar Mahmud Paşa'nın Amasya'da iltizâm tahsîlâtı sırasında mahsûlâtından onda bir alacağı yerde üçde bir vergi toplatması ve halka zulm etmesi ortalığı karıştırmış, halk,

³Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, *el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye*, s. 33B-34A

⁴Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, *el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye*, s. 1B; Hüseyin Hüsameddin Efendi de 20 Ekim 1799'da Mustafa Vazih Efendi'nin müftilikten azledildiğini, Amasya muhassılı Canikli-zâde Tayyar Mahmud Paşa'nın sayesinde tekrar müftiliğe getirildiyse de 8 Haziran 1800'de yine azl edildiğini yazmaktadır. Bkz.; Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi V(IV-Zeyl)*(Yayına Haz: M. Aydın, G. Aydın), Malatya 2007, s. 91 vd.

müftilerden ve âlimlerden fetvâlarla yardım istemişti. Bu tarihlerde iftâ makamında bulunan Mustafa Vâzih Efendi ise bir taraftan halkın yardım talebi, diğer taraftan Tayyar Paşa'nın teveccühü arasında ne yapacağını şaşırılmış; fakat sonunda "emr-i veliyyi'l-emre itâ'at" lüzumuyla fetvâ vermişti. Bu hâdisede, Merzifon müftisi Nuri-zâde Hâcı Ahmed, Köprü müftisi Kıldır-zâde Şeyh Hâcı Mustafa, Gümüş müftisi Şeyh Hâcı Osman, Ladik müftisi Müfti-zâde Hâcı Abdullah Efendiler menfi cevâblar verdiler. Hatta Kıldır-zâde va'zında onda bir yerine üçte bir alanı lânetledi.

Bu durum, Amasya ulemâsını Mustafa Vâzih Efendi aleyhinde harekete geçirmişti. 20 Ekim 1799'da "ulemânın ittifâkıyla" Mustafa Vâzih Efendi, idareciler lehine verdiği iddia edilen fetvaların halkı bizâr ettiği gerekçesiyle müftilikden azl edilmiş, yerine üstâdı olan fuzalâdan Âkif Efendi-zâde Abdurrahman Efendi Amasya müftisi seçilmişti.

Âkif Efendi-zâde Abdürrahim Efendi, Amasya Müftisi olduysa da Amasya muhassılı Canikli-zâde Tayyar Mahmud Paşa'nın şerrine alet olmadığından 12 Ocak 1800'de azl ve 5 gün sonra da Amasya'nın tanınmış pekçok ulemâsıyla beraber Samsun'a sürülmüştü. 1800 Şubatının sonlarında müftilik mürâselesi(resmî kadı mektubu) Mahmud Efendi'ye geldiği halde korkudan kabul etmemesi üzerine Kara Müfti-zâde Vâzih Mustafa Efendi ikinci defa Amasya müftisi olmuştu. Bu defaki müftiliği ise 8 Haziran 1800'e kadar sürmüştü. 25 Mayıs 1800'de Arab Hüseyinoğlu Hâcı Ömer Aga mütesellim kâ'im-makâmı olunca Vâzih Mustafa Efendi'yi müftilikten uzaklaştırıp O'nun yerine Akif-zâde Abdürrahim Efendi'yi ikinci defa Amasya müftiliğine getirtti. Mustafa Vazih Efendi de o sıralarda ölen kardeşi Hacı Mehmet Efendi'den boşalan Sunkurlu Medresesi'nde müderrisliğe döndü.⁵

Mustafa Vazih Efendi, son olarak, Tayyar Mahmud Paşa'nın Amasya'ya gelmesi ve 25 Ekim 1803'te Suruklu Hâcı Ali Efendi'nin azliyle üçüncü def'a müfti olmuş; fakat bu defaki müftiliği de uzun süreli olmamış ve 1804 Mart'ında Amasya müftiliğinden düşürülmüştü. Hüseyin Hüsameddin Efendi, Mustafa Vâzih Efendi'nin müftilikten alınma gerekçesini "...müftiliği âlimlere pek ağır geldi. Yerine selefi ve zamanın allâmesi olan Şeyh-zâde Abdullah Vecihî Efendi yine Amasya müftisi oldu." demek suretiyle açıklamıştır.⁶

Mustafa Vazih Efendi, bu git-gellerden üzüлüp "kûşe-i inzivâ"ya çekilmiş olmasına karşın olumsuzluklar yakasını bırakmamış, 1817'de Amasya'da cereyan eden Yeniçeri-Talebe vak'asına adı karıştığı iddiasıyla diğer önemli zevâtle birlikte 1818'de Limni'ye gönderilmesi kararlaştırılmıştı.⁷ Mustafa Vazih Efendi'nin yaşlılığı ve rahatsızlığı dolayısıyla Tokat'a gönderilmesi söz konusu olmuş, yaklaşık altı ay kadar burada menfî bir halde yaşadktan sonra Amasya'ya dönmüştü.

⁵Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi V(IV-Zeyl)**, s. 94 ;Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi XI**, (Yayına Haz. Mesut Aydın), Malatya 2004, s. 256 vd.

⁶Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi V(IV-Zeyl)**, s.98

⁷Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi VII**, (Yayına Haz. Mesut Aydın), Malatya 2004, s.95

Kara Müfti-zâde Vâzih Mustafa Efendi, Amasya’da vefat etmiştir. Vefat tarihi hakkında rivayet vardır. Üzerinde çalışılan yazma eserlerden Süleymaniye Kütüphanesinde yer alan nüshanın son sayfasında ölüm tarihi olarak 16 Aralık 1831 tarihi gösterilmesine karşın⁸ Amasya Tarihi müellifi H. Hüsameddin Efendi, 1738 tarihini vermektedir. Mezarı, Alagöz Baba Türbesi bahçesinde, babası Kara Müftü İsmail Hatif Efendi’nin mezârı civârındadır. Oğulları, es-Seyyid ‘Abdurrahman Efendi ve es-Seyyid Ni’metullah Efendi’dir.

Dedesi Hâfız es-Seyyid Mehmed Aga, 1779’da öldüğünde erkek çocuğu bulunmadığı için 1798’de Şâh Bula Vakfı’na mütevellî olmuştu. Mustafa Vâzih Efendi’den sonra ise oğulları es-Seyyid ‘Abdurrahman Efendi ve es-Seyyid Ni’metullah Efendi mütevellî olmuşlardı.⁹ Mustafa Vâzih Efendi’nin aşağıda yer alan el-Belâbilü’r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ’ili’l-Amasiyye adlı eserinden başka Güldeste-i Gülistan, Tûtî Vâzih Divânı ile Şerhü’l-Ezân ve Dellâlû’l-Cinân adıyla bir de Arapça fıkıh eseri vardır.¹⁰

el-Belâbilü’r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ’ili’l-Amasiyye, başlı başına bir tarih eseri olmayıp kısmen bir fetevâ defterini anımsatmaktadır. Vâzih Efendi’nin bu eseri, genel tarih kitaplarından, şeriyye sicillerinden, kitâbelerden istifâde edilerek kaleme alınmıştır. Amasya Tarihine ait bilgilerin yanı sıra, XVIII. yy.’ın sonları ve XIX. yy.’ın ilk yıllarında Osmanlı Devleti’nde günlük hayatta karşılaşılan sorunlar veya tartışılan konularla ilgili pek çok fetvayı da içermektedir. Eserde geçen sorular ve verilen fetvâlar; sözü edilen dönemde Amasya’da yaşayan halkın dinî hayatını, din algısını, dinî hassasiyetini, toplum yapısını ve sosyo-kültürel değerlerini yansıtması bakımından önemlidir.

Eserin baş kısmında yer alan fetvalar bölümü, fasıllara göre tanzim edilmiştir. Fasil başlıklarının tamamı Arapçadır. Her fasıl soru-cevap şeklinde düzenlenmiş ve fetvalardan oluşmuştur. Sorular çoğunlukla, “el-cevap: olur ya da olmaz” biçiminde kısa ve net bir şekilde cevaplandırılmış, hemen altında da muteber Hanefî kaynakları referans gösterilerek delilleri Arapça olarak zikredilmiştir. Sorular ve sorunlar, klasik fıkıh kitaplarındaki geleneğe uygun olarak, farazi kişiler Zeyd ve Amr, üçüncü dördüncü kişiler söz konusu olduğunda da Bekir ve Beşir üzerinden çözüme kavuşturulmuştur. Fetvalar; sular ve temizlik, namaz, oruç, hac, zekat, feraiz gibi genel konuların yanında, Amasya halkının örf, adet, gelenekleri ve toplumsal kabulleriyle ilgili sorulara verilen cevaplardan oluşmaktadır.

Vâzih Mustafa Efendi, el-Belâbilü’r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ’ili’l-Amasiyye’yi, Amasya’da müftülük yaptığı dönemlerde kaleme almıştır. Eserin, değişik kütüphânelerde nüshaları mevcuttur. Bir nüsha, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi

⁸Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, *el-Belâbilü’r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ’ili’l-Amasiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Yeni Kayıt No: 3267, Varak: 72

⁹Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi VII*, s. 87

¹⁰Bursalı Mehmet Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri 3* (Haz: İ. Önen), İstanbul 1975, s. 103, ; Mahmud Selim Gürsel, *Çorum 97*, Gürsel Yayınevi, Çorum 1997, s. 81

yazma eserleri arasında 3575 numarada bulunmaktadır. Kesin olarak bilinmemekle birlikte eserin sonunda yazıcısı veya müstensihisi olarak “Ketebühü'l-Fakîru'l-Muhtac ilâ Rahmeti Rabbi'l-kadîr Mustafa Hilmi Âmâsî” kaydı yer almaktadır. Amasyalı Mustafa Hilmi, eserin yazım aşamasında Mustafa Vazih Efendi'ye katiplik mi yapmıştır? Yoksa O'nun orijinal nüshasından yeni bir nüsha mı kopyalamıştır? Bunu tespit ve tahmin etmek mümkün değildir. 66 varaktır.¹¹ Yazısı, nesîhdir. Sayfa satır sayısı 21'dir. Çalışmada esas alınan nüsha budur. Aynı kütüphânedeki 2574 numarada kayıtlı 45 yapraklı bir başka nüsha daha mevcuttur.

Bir diğer nüshası da Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'ndedir. Müstensihinin kendi katkı ve ilavelerine 67 varaktır. Müstensihisi Osman Fevzi Olcay'dır. İstinsah tarihi ise 17 Şubat 1944'dür. Osman Fevzi Olcay, çoğalttığı nüshanın aslının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Halis Efendi kısmında yazma eserler arasında 3575 numarada kayıtlı olduğunu belirtmektedir. Yazısı, rik'adır. Sayfa satır sayısı 18-19'dur. Yaptığı kopyaya kendi katkısı çoktur. Metin aslından oldukça farklılaşmıştır. Nasih, Amasya Kitabelerini ve de esere dahil ederek orijinalliğini bozmuştur.¹²

el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye'nin bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Yazısı, nesîhdir. 71 varaktır. Her sayfasında takribi olarak 15 satır mevcuttur. Müstensihisi “İbrahim Nuri min telamizü'l Emrullah el-Vehbi el-Amasî” olarak kayda geçmiştir. İstinsah tarihi de 1869'dur.¹³

Eserin bir nüshası ise Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi yazmalar bölümündedir. 88 varaktır. Her sayfada takribi olarak 15 satır mevcuttur. Müstensihisi tespit edilememiştir. Yazısı, nesîhdir. Müstensihisi ve istinsah tarihi görülememiştir. Eserin bir nüshası da İ. E. Erünsal'ın özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu eser görülememiştir.¹⁴

Eserin birkaç bölümü “Fasl-ı fî Makâlâtı'l-Amasiyye” başlığı altında Amasya tarihine ayrılmıştır. Şehir tarihiyle ilgili bilgiler, “Tafsîlü'l-Makâlât ve Tekmilü'r-Rivâyât” faslıyla başlamaktadır. Bu metinlerde şehrin mevki'i, güzellikleri, feth edilmesinin sebepleri, şehirdeki İslâmiyet öncesi yapılar hakkında bilgi verilmiştir.¹⁵

¹¹Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi yazma eserler, Nu: 3575

¹²Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye (Osman Fevzi Olcay nüshası)**, Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde 13317 numarada kayıtlıdır.

¹³Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye**, Süleymaniye Kütüphanesinde yazma bağışlar kısmında 3267 numarada kayıtlıdır.

¹⁴Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye**, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Bölümü 11933, kitap no: 813, tasnif no: 95608'de kayıtlıdır.

¹⁵Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye**, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Bölümü 11933, kitap no: 813, tasnif no: 95608, varak: 43 vd.; **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye (Osman Fevzi Olcay nüshası)**, varak:23; İstanbul Üniversitesi nüshasında; “fasl-ı fî Makâlât-ı Amâsiyye” başlığıyla verilmiştir. Bu hususta bkz., Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası)**, (Yayına Haz. M. Aydın, R. Dünder, İ. Kaplan, G. Aydın), Malatya

Eserin bitiriliş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1824 tarihinden sonra olmalıdır. Zira; Mustafa Vâzih Efendi'nin şahit olduğu ve eserine yazdığı en son olayın tarihi, 1824 tarihidir.¹⁶ Yazarın ölüm tarihi de 16 Aralık 1831 tarihi gösterildiğine göre eserin bitiriliş tarihi; 1824-1831 tarihleri arasında olmalıdır.

Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, Amasya Tarihi'nin değişik ciltlerinde Mustafa Vâzih Efendi'nin vermiş olduğu bilgileri tenkit etse de el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye, Amasya'ya ait şehir tarihi çalışmalarına kaynaklık teşkil eden ilk eser olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir.

II-Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin (YASAR)

Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin (YASAR) Efendi, 5 Kasım 1869'da Amasya'da doğmuştur. 1879'da Balcı Mektebi'ne gidip orada Kur'ân öğrenmiş ve 1883'te de Mekteb-i Rüşdiye girip dört senede Türkçe, Arabça, Farsça, târih, coğrafya hendese, matematik gibi ilimlerle tanışmış ve hat ta'lîm ederek 1887'de birincilikle bitirmiştir. Bir müddet, Amasya Müftüsü Mecdî-zâde Hâfız Abdurrahman Kâmil Efendi ve birâderi Hâfız Mustafa Sadık Efendi'nin derslerine devam etmiştir.

Daha rüştiye mektebinin üçüncü sınıfında iken Şirvânî-zâde Ahmed Enver Efendi'den Bostân-ı Sa'dî, Yusuf ü Züleyha'yı câmi' manzûmelerini kırâ'at ve Lügat-ı Farisiye'den Şu'ûrî ve Nâsirî ferhenglerini, Bürhân-ı Kâtî'yı ve daha sonra Pend-nâme-i Attârı, Mantku't-Tayrı, Hâfız Şîrâzî Divânı'nı, Acem şairlerinin müntehabât-ı eş'ârını, Harâbât-ı Ziya Paşa'yı ve Şeh-nâme-i Firdevsî'yi okuyup incelemiştir. Diğer taraftan, Kâfiye ve Şafiye üzerine Şeyh Rıza ve Seyyid Abdullah'ın şerhlerini ve İsağuci üzerine Fenârî Şerhî hâşiyelerini okumuş, Vankulu, Ahterî gibi Lügat-ı Arabiye kitâblarını, Vefeyâtü'l-A'yân ve Şakâyık-ı Nu'mâniyye ve Tabakât-ı Mesnevî gibi kitapları da inceleme ve okuma fırsatı bulmuştur.

Okudukları arasında yer alan Şeh-nâme, Vefeyâtü'l-A'yân ve Şakâyık-ı Nu'mâniyye'deki bilgilerden etkilenerek Amasya ulemâsının biyografilerini (terâcim-i ahvâlini) yazmayı denemiş, hatta teşvik ve takdîr görmüştür. Bu ilgi, daha da artarak Amasya'nın tarihini yazmağa kadar ilerlemiş, Amasya'da mevcût kütüb-hânelerdeki eserleri incelemiş ve mezarlıklardaki mezâr taşlarını okumaya başlamıştır. Bu arada Vâzih Efendi'nin Amasya Târîhi'ni bulub incelemiş; fakat yazılanlar, kendisini tatmin etmemiş, Amasya Tarihiyle ilgili bilinmeyenler kendisinde fevkalâde bir merak uyandırmıştı.

Amasya'daki eğitimini tamamladıktan sonra 1889'da İstanbul'a gitmiş, Kalender-hâne Medresesi'nde Tokâdî-zâde el-Hâcc Ahmed Nureddin Efendi'nin dersine devam etmiş ve tatil günlerinde ise Sultân Fatih, Sultân Bâyezid, Sultân Süleyman, Şehzâde, Ayasofya, Köprülü, Ragıb Paşa, Nur-ı Osmaniyye, Molla Murad,

2011, s. 47 vd.; Fikret Sarıcaoğlu, "Üç Amasya Tarihçisi ve Amasya Tarihleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi XIV, İstanbul 1994, ss. 42-29

¹⁶Kara Müftî-zâde Mustafa Vâzih Efendi, el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası), (Yayına Haz. M. Aydın, R. DüNDAR, İ. Kaplan, G. Aydın), Malatya 2011, s. 74

Aşir Efendi, Hamîdiye, Es'ad Efendi Kütüphanelerindeki tarih kitaplarını ve târihe ait mecmua, risale ve münşe'âtı incelemiş, 1894'te Girit, 1895'te Suriye vilâyetlerine giderek Hânya'da Kâdiriye ve Şâm'da Zâhiriye Kütübhanelerinde araştırmaya devam etmiştir. Son olarak, Hicâz'ı da dolaşıp İstanbul'a ve müte'âkiben Amasya'ya dönmüştür. Yazacağı tarihin ana hatları kafasında belirmeye başladığından, Amasya'ya geldiğinde birçok zevâta mürâca'atla ellerindeki eski kitapları, defterleri, berâtları, vakfiye sûretlerini, icazet-nâmeleri ve diğer evrâkı inceleyerek başka bir yerde ele geçmeyecek önemli bilgilere de ulaşmıştır. O zamana kadar şehir tarihlerinde bilinmeyen, kullanılmayan bir malzeme çeşidini, şeriye sicillerini de kullanmıştır. Amasya sicillerinin kullanılmasına dair tuhaf bir hikayesi de vardır. H. Hüsameddin Efendi, başladığı araştırma sırasında ulaşamadığı bir bilgiye gördüğü bir rüyanın yardımcı olduğunu naklederken şeriye sicillerinin kullanılması gerekliliğini de şu şekilde keşfetmişti:

“Kuş Köprü başında Dersi Tamam Efendi ile Burma Minâre karşısındaki mezârlık içinde ağacın dibinde medfûn olan zâtın mezâr taşları olduğu halde kitâbeleri bulunmadığından isimleri ne olduğu anlaşılamamış idi. Bunların kim oldukları taharrî ve istiknâh ve ihtiyârlardan istifsâr itdiğim esnâda ibtidâ Dersi Tamam Efendi'yi ba'dehû Hıfzı-zâde Osman Fâ'ik Efendi olduğunu ve ağacın dibinde medfûn bulunduğunu anladığım zâtı rü'yâda görüb kendilerini bana ta'rif ve şöhret ve ensâblarını î'lâm ve tahkîk için Amasya mahkemesi sicillâtını taharrî ve Osman Fâ'ik Efendi de kendisinin kütüb-hânesinde bir eseri olduğunu ve bulub mütâla'a itmekliğimi ihtâr itmeleri üzerine her ikisini de mütâla'a iderek söylediklerini aynıyla buldum.”

Amasya sicillerine müracaatla rüyasındaki bilgilere ulaşan Hüseyin Hüsameddin Efendi, Amasya Mahkemesi sicillerini iki defa baştan sona incelemiş, bununla da yetinmeyerek, değişik tarihlerde idarî yönden Amasya'ya bağlı olduğunu bildiğimiz Köprü, Ladik, Mecid-özü, Merzifon, Hâcıköyü ve Çorum şeriye sicilleri üzerinde çalışmış, Amasya tarihine ait notlar çıkartmıştır. Ayrıca, Bursa ve Selanik'e giderek mahkeme sicillerini görmüştür.

H. Hüsameddin Efendi, hocalarından Perşembeli Ahmed Remzi Efendi'nin Bâb-1 âli-i Meşihat'te Kısmet-i Askeriyye Mahkemesi mukayyidi olması münâsebetiyle 1898'de O'nun yanında çalışmağa başlamış, bu sayede İstanbul ve mühlâkâtına ait şer'iyye sicillerini görebilme ve Amasya ricâline ait bilgileri not edebilme imkânına da sahip olmuştu. H.Hüsameddin Efendi, daha sonra İstanbul'da Kuyûd-ı Vakfiye Kalemi Arapça mütercimliği görevine getirilmiş ve arşivde; Amasya ile ilgili gördüğü ne kadar belge varsa hepsini değerlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca, Köprü, Osmancık Niksar Mahkemesi'nde görev aldığı dönemlerde Amasya tarihiyle ilgili araştırmasını da tamamlamış, yazmaya başlamıştı. 1905 yılında başladığı Amasya Tarihi'nin birinci cildi de 1908'de Niksar'daki görevi sona erdiğinde tamamlanmıştı.¹⁷

¹⁷Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi I** (Yayına Haz. M. Aydın, G. Aydın), Amasya 2008, s. 197 vd.

Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, tarih çalışmalarından başka “Asrî” mahlaâsıyla şiirler yazmış, Türk diliyle ilgili çalışmalar da yapmıştı. Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi olan Hüseyin Hüsâmeddin Efendi’nin Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Türk Tarihi Encümeni Mecmuası ve Türk Yurdu gibi önemli mecmualarla ve İkdâm gazetesinde yazdığı makaleler, Türk tarihi ve Türk dili bakımından önemlidir.¹⁸ Türk Dilinin zenginleştirilmesini amaçlayan Türk Dili Kurultaylarına katılarak Atatürk’ün teveccühünü de kazanmıştır.¹⁹

Hüseyin Hüsâmeddin Efendi’nin çalışmalarına gelince; İbnül-emin Mahmut Kemal ile birlikte yazdıkları Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti’nin Târihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Âhvâli(İstanbul 1916) adlı eserin tarihçe kısmı kendisine aittir. Eser, daha sonra Vakıflar Dergisi’nde sadeleştirilerek yayınlanmıştır.²⁰Türk Dili ile ilgi olarak yazdığı, “Türk Dilinde Harflerin Vaziyetleriyle Manalarını, Kelimelerin Teşkilatıyla İştikaklarını Keşf ve İspat Eden Temel (İstanbul 1926)” başlıklı eserin birinci kısmını yazabilmiş; fakat sonu gelmemiştir. Mustafa Kemal Paşa’ya ithâf ettiği ve “Paşa Armağanı” adlı 68 sayfalık bir başka eserinde de paşa kelimesinin Türkçe olduğunu ispata yönelik bilgiler bulunmaktadır.²¹Yine, “Nişancılar Durağı”, “Osmanlı Meşâhiri”, “Türk Emniyet Teşkilatı(Kaybolmuştur.)”, “et-Tuhfetü’z-Zekiyye fi’l-Lügati’t-Türkiyyenin çevirisi(tamamlanmamıştır)”, “Türk Takvimi”, “Türk Fiilleri, Türk Sıfatları, Türk İsimleri” ve “Divân-ı Vezâret” gibi Türk Tarihi ve Türk Dili ile ilgili eserleri sözkonusudur. Ayrıca, “Koca Mehmet Paşa”²², “Alâeddin Bey(Osman Gazi’nin oğlu)”²³, “Sultan Altunbaş”²⁴, “Orhan Bey’in Vakfiyesi”²⁵, “Molla Fenârî”²⁶, “Türkçe’de Han Kelime-i Mühimmesi”²⁷ ve “Türk Dili”²⁸ gibi makaleleri de yayınlanmıştır.

Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi’nin ömrünün büyük bir kısmını adadığı Amasya Tarihi, on iki ciltte tamamlanmıştır. Aslında tamamlanmış da diyemeyiz. Müellifin kendi deyişiyle, bu hususta yapılacak çalışmalara bir başlangıç yapılmıştır.

¹⁸Turgut Akpınar, “Amasya Tarihi Yazarı Hüseyin Hüsameddin ve Bilinmeyen Eserleri”, **Bibliyografya: Kitap Haberleri Bülteni I/3**, İstanbul 1972, ss.163-168

¹⁹**Kurun Gazetesi**, 29 Haziran 1935

²⁰İbnül-emin Mahmut Kemal, Hüseyin Hüsameddin, “Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleleri”, (Sadeleştirerek Neşre Haz. Nazif Öztürk), **Vakıflar Dergisi XV-XIX**, Ankara 1982-1985

²¹Eserin müellif nüshası, Amasya’da, Hüseyin Menç’te bulunmaktadır.

²²**Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası VII**, İstanbul 1332/1916, ss. 43-49, 117-122

²³**Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 14, Sayı:6**, İstanbul 1340/1924, ss.307-318, 381-384; **Sene :15, Sayı:8**, İstanbul 1341/1925, ss.128-133, **Sayı:9**, ss. 200-210

²⁴**Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 15, Sayı:11**, İstanbul 1341/1925, ss.305-326

²⁵**Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 16, Sayı:17**, İstanbul 1926, ss.284-301

²⁶**Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 16, Sayı:18**, İstanbul 1928, ss.368-383, **Sayı:19**, 148-158

²⁷**İkdâm Gazetesi**, 10-11 Şubat 1914

²⁸**İkdâm Gazetesi**, 4 Kasım 1923

Hüseyin Hüsâmeddin Efendi, kaleme aldığı Amasya Tarihinin ilk dört cildini eski harflerle yayınlamış; fakat son sekiz cildi yayınlamadığı için bu kısım, müellif nüshası olarak kalmıştır.²⁹

Birinci cilt, eski harflerle 1909-1912 tarihleri arasında İstanbul'da yayınlanmıştır. Hikmet Matbaasında 421 sayfa halinde yayınlanan birinci cilt içerisinde 198 alıntı yapılmış ve 112 kaynaktan istifade edilmiştir. Bu ciltte şehrin coğrafi durumu, konumu, kuruluşundan itibaren mahalleleri, kaleleri, câmi'ileri, medreseleri, türbeleri, sarayları ve çarşısı ile şehrin fizikî yapısı verilmiştir. Ayrıca, o dönemin mülkî taksimâtı dikkate alınarak kazalarına, nahiyelerine ve köylerine ait önemli bilgiler bir araya getirilmiştir. Birinci cilt, on iki ciltlik eserin tarihi seyir itibarıyla giriş bölümünü oluşturmaktadır. Cilt içinde yer alan Amasya'nın adının menşe'i, tarihi yerlerin adlarının nereden geldiğine dair bilgiler, abartılı bilgiler olarak değerlendirilse de önemli ip uçları vermektedir.

İkinci cilt, İstanbul'da Necm-i İstikbâl Matbaasında 1913 yılında yayınlanmıştır. 492 sayfalık ikinci ciltte ise 147 kaynak kullanılmış ve 382 alıntı yapılmıştır. Bu cilt, Türk kültür tarihi bakımından çok önemlidir. İkinci cilt, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin çok iyi bir tarihçi olduğu kadar dil meselelerine de vâkıf olduğunu ortaya koymaktadır. Zira; Dil kurultaylarında Atatürk'ün görmek istediği isimlerin arasında yer alması, onun bu özelliğinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla, bu ciltte, dil ve tarih ilişkisinin en güzel örneklerini görmek mümkündür. Ayrıca, Türklerin İslâmiyetten önce kullandıkları On iki Hayvanlı Türk Takvimindeki yılların, ayların ve günlerin Türkçe adlandırmaları ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Yine, Oğuz geleneği, yirmi dört Oğuz boyunun teşekkülü ve bunların Anadolu'ya gelişlerinin tarihi seyri ikinci ciltte bulabileceğimiz bilgiler arasındadır. Hititlerden itibaren başlatılan tarih, aynı zamanda Anadolu'daki Türk tarihinin de başlangıcı olarak gösterilmiştir ki; bu da Güneş dil teorisi ve Atatürk dönemine has Anadolu'daki Türk varlığının menşei tezi ile yakından ilgilidir.

İkinci ciltteki tarihi olaylar, 1335 yılında sona eren İlhanlı hükümetini ilgilendiren olaylarla son bulmaktadır. Bu dönem, "Amasya'nın birinci tarihî devri" olarak ifade edilmiştir. Türklerin nesebi, eski dinî inanışları, Müslüman oluşlarına ilişkin bilgilerle Amasya'da egemen olan hükümetler ve 46 hanedân sahibi önemli kişinin biyografik bilgileri, ikinci cildin önemli konu başlıklarını oluşturmaktadır.

Üçüncü cilt yine İstanbul'da Necm-i İstikbâl Matba'asında 1927 yılında Arap harfleriyle yayınlanmıştır. 377 sayfadır. Üçüncü ciltte de 173 kaynak kullanılmış ve 333 alıntı yapılmıştır. Bu ciltte, Moğol idaresinin kalıntıları ve Selçuklu hanedânının son dönemlerinde öne çıkan 91 simânın biyografik bilgileri, dönemin olaylarıyla birlikte verilmeye çalışılmıştır. Beylikler dönemiyle birlikte Amasya'da cereyân eden olaylarla

²⁹Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin Amasya Tarihlerinin tamamı, ilk olarak 2004 yılında Mesut Aydın tarafından yayına hazırlanmıştır. 2007 yılında da Mesut Aydın ve Güler Aydın tarafından ilk dört cildi ve dördüncü cildin zeylinin günümüz harfleriyle yayına hazırlanmış ikinci baskısı, Amasya Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir.

başlayan “Amasya’nın ikinci tarihî devri”, Kuyucu Murat Paşa’nın Anadolu’daki Celâlîleri temizlemek üzere gerçekleştirdiği harekâtı da içine alacak şekilde önemli askerî, siyasî ve sosyal olayları içermektedir.

Dördüncü cilt de İstanbul’da Necm-i İstikbâl Matba’asında 1928 yılında Arap harfleriyle yayınlanmıştır. 240 sayfalık dördüncü ciltte ise 63 kaynak kullanılmış ve 97 alıntı yapılmıştır. Dördüncü cilt, “Amasya’nın üçüncü tarihî devri” olarak değerlendirilen olayları içerir. Bu ciltte 1687 yılına kadar cereyân eden olaylar anlatıldığı gibi Amasya’da görev yapan valilerden, kadılardan, yeniçeri serdarlarından, şehir kethüdalarından ve mütesellimlerden bahsedilmiştir. Ayrıca, Amasya’nın önde gelen ailelerine mensup önemli kişileriyle ilgili 112 ayrı çalışma bu cildin önemli bilgileri arasında yer almaktadır. Dikkati çeken en önemli husus da dönemin kaynaklarının mükemmel bir şekilde kullanılmasıdır.

Dördüncü cildin zeyli, “Üçüncü Devre Bakıyyesi” adıyla 1708-1805 yılları arasındaki olayları kapsamaktadır. Bu ciltte de göze çarpan en önemli özellik, mülkî ve idarî yapı içerisinde yer alan görevlilerle kadı ve müftü gibi önemli görevleri üstlenen ilmiye mensuplarının faaliyetlerini, görev yerlerini içeren bilgiler yer almasıdır.

“Receb Paşa” dan başlamak üzere 79 kısa hal tercümesinin yer aldığı dördüncü cildin zeyli, 1935 yılında yeni harflerle İstanbul’da Aydınlık Basımevinde yayınlanmıştır. 196 sayfadır. Bu ciltte kullanılan kaynak sayısı 43, yapılan alıntılar toplamı ise 49’dur. Fakat, bu cildin imlâsında, isimlerin yazılışında, eski yazı kurallarının hemen hiçbirine uyulmaması ve müretteplerin de yeni Türk alfabesine uyum sürecinde yapmış oldukları bariz hatalar mevcuttur.

Amasya Tarihinin beşinci cildi hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Çünkü, eser basım aşamasında iken matbaa yanmıştır. Eserin bu esnada yandığı ya da kaybolduğu ifade edilmektedir.

Altıncı cilt, son dönem resmî yazısı kırma rik’a ile yazılmıştır. Mevcut nüshalar, müellif hattıdır. Yazar, altıncı ciltten itibaren on ikinci cilde kadar takip edeceği usulü şu şekilde ifade etmiştir:

“Amasya tarihinin bu ikinci bölümü, Amasya vilâyetinin Türklerin eline geçtiği günden i’tibâren Amasya vilâyeti dahilinde doğan, ikâmet eden ve bir şekilde şöhret sahibi olan hükümdârların, emirlerin, sadrazamların, vezirlerin, kazaskerlerin, âlimlerin, kadıların, hâkimlerin, a’yânın, şâ’irlerin, ediblerin, hatiblerin, kâtiblerin, hattâtların, san’atkârların mümkün mertebe kısa biyografik bilgilerini, ahlâkî ve yüksek vasıflarını, sülâlelerini ve soylarını içermektedir.

Lâkin biyografileri yazılan şahısların çokluğuna binâ’en aranan kimselerin bilgilerini kolayca bulabilmek için alfabetik sıra (hurûf-ı hecâ) gözetilerek ilgili şahısların adlarının ilk harfi esas alınmıştır. Bunun için ikinci bölüm alfabetik sıra takip edilmek üzere eşit olarak yirmi sekiz fasıla ayrılmıştır.

Amasya Tarihinin ikinci bölümünün birinci faslı, adlarının ilk harfi hemze olanların biyografileriyle başlayacak, tarihen mühim olan yönleriyle birlikte

özetlenerek yazılacaktır. Bu fasla “Hemze faslı” denilir. Hemzeden sonra gelen harfler, alfabetik sırayı takip edecek ve biyografileri yazılacak şahısların adları, ünvanları şöhretleri başlık olarak yazılacaktır.”

“İkinci devre” adı altında verilen bilgilerle başlayan altıncı ciltte, adları () hemze ile başlayan 433 şahsın biyografisine yer verilmiş ve eser 30 Haziran 1931 tarihinde tamamlanmıştır. 133 kaynağın değerlendirildiği ve 194 alıntının yapıldığı Altıncı cilt, 788 sayfadan ibarettir.

8 Ekim 1931 tarihinde tamamlanan Yedinci ciltte de hemze faslı devam etmiş, ve adlarının ilk harfi (ب) “be” ve (پ) “pe” harfleriyle başlayan şahısların biyografilerinin sıralandığı ikinci ve üçüncü fasıl yer almıştır. 651 sayfadan ibaret olan Yedinci ciltte toplam 693 şahısla ilgili bilgi verilmiştir. 98 kaynaktaki bilgi değerlendirilmiş ve 128 alıntı yapılmıştır.

8 Ocak 1932’de 557 sayfa olarak tamamlanan Sekizinci ciltle birlikte dördüncü fasıl başlamaktadır. Bu fasla (ت) “te” faslı denilmektedir. Daha sonra ise (ث) “se”, (ج) “cim”, (چ) “Cim-i farişi” “çe”, (ح) “ha” harfleriyle alfabetik sıra devam etmiştir. Sekizinci ciltte toplam 830 biyografik bilgiye yer verilmiş, 113 kaynaklardan istifade edilerek 184 alıntı yapılmış ve şehir tarihi ile ilgili önemli ipuçlarına ulaşmamız sağlanmıştır.

Dokuzuncu cilt, 583 sayfa olup, İstanbul Çırçır Hâcı Hasan Mahallesiinde 26 Nisan 1932 tarihinde tamamlanmıştır. Arşiv kaynaklarına istinâden 411 şahsın bibliyografik bilgisini içermektedir. Bu ciltte, (ح) “hâ”, (خ) “hı”, (د) “dal” harfiyle başlayan isimlere ait bilgiler, dokuz ve onuncu fasılda (ذ) “zel” harfiyle başlayan isimlere ait kısa hal tercümeleri de on birinci fasılda verilmiştir. Kullanılan kaynak sayısı 153 ve yapılan alıntı sayısı ise 198’dir.

Onuncu cilt, adlarının ilk harfi (ر) “re” harfi ile başlayan şahısların kısa hâl tercümeleriyle başlatılmış, (ز) “ze” ve (س) “sin” harfleriyle alfabetik sıra takip edilmiştir. Bu ciltte yer alan şahısların toplamı ise 691’dir. Onuncu cilt, 17 Haziran 1932 tarihi itibarıyla İstanbul Çırçır’da Hâcı Hasan Mahallesiinde tamamlanmıştır. rik’a yazı ile yazılmış olan Onuncu cilt, 540 sayfa olup, kullanılan kaynak sayısı 72 ve yapılan alıntı sayısı ise 95’dir.

On birinci ciltte toplam 740 biyografik çalışmanın yer aldığı görülmekte ve (ش) “şın”, (ص) “sad”, (ض) “dad”, (ط) “tı”, (ظ) “zı” ve (ع) “ayın” harfleriyle alfabetik sıra dikkate alınarak döneme damgasını vuran devlet adamı, şâ’ir, edib, hattât ve şehrin ileri gelenleri hakkında ciddî açıklamalara yer verilmiştir. On birinci cilt ise yazarın Şişli Samanyolu Sokak 93 nolu hanesinde 30 Mart 1937 tarihinde tamamlanmıştır. On birinci cilt, Rik’a yazı ile yazılmış olup 578 sayfadır. iki kez kaleme alınmıştır. İlk defa yazılanların tamamı yanmış ve yazar ikinci kez bilgileri toparlamak ve tekrar kaleme almak zorunda kalmıştır. Yazar, söz konusu yangın ve on birinci cilt ile ilgili evrâkın yanmasına şu şekilde açıklık getirmektedir: “Amasya tarihinin harf-i şın (ش)’dan i’tibâren aşığaları kâmilten yanmış olduğundan sonradan telâfisine çalışılmış ve yanan kısmının ancak üçde biri telâfi idilebilmiştir. Hâtırda kalan ve telâfisi mümkün olan

bu kısım, pek çok zahmetlerle meydana gelmiş olduğundan ziyâ'dan muhâfaza için bu kadarı yazıldı. Binâen-aleyh nâkıs görülen cihetleri Amasya münevverlerinin himmetleri ikmâl idebilir ümidindeyim."

Eserde kullanılan kaynak sayısı 93 olup, 123 alıntı yapılmıştır.

On ikinci cilt 257 ayrı biyografik çalışmayı içermektedir. 1937'de bitirilmiştir. Rik'a yazı ile yazılmış olup 192 sayfadır. Eserde kullanılan kaynak sayısı 33 olup, 47 alıntı yapılmıştır. On ikinci cilt, "ayın" harfi devam ettirilmiş, fakat tamamlanamamış, yarım kalmıştır. Dolayısıyla, Amasya tarihi on iki cilde ulaşmasına karşın belirli bir tarihte kalmış ve yakın tarihlere kadar getirilememiştir.

Amasya tarihlerinin ilk dört cildi ile dördüncü cildin zeyli, 1726 sayfadan ibaret olup değişik tarihlerde matbu Arap harfleriyle basılmıştır. Beşinci cilt yandığı için müellif nüshası da mevcut değildir. Altıncı ciltten on ikinci cilde kadar olan kısım, 3889 sayfa olup rik'a el yazısı ve müellif nüshası halinde Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Toplam sayfa sayısı 5615 sayfadır.

Amasya Tarihlerinin hazırlanmasında sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri olarak değerlendirdiğimiz kaynakların önemli bir kısmı kullanılmıştır. Özellikle, kütüphane malzemeleri içinde yer alan vekâyi-nâmeler, tezkîreler, sâl-nâmeler, meşâyih-nâmeler vs. gibi yazma eserlerden yararlanmıştır. Bunlar arasında önemli görülenler aşağıya çıkartılmıştır:

Abdî Efendi Tezkiresi, Tezkîretü'l-Hikem, Acaibü'l-Makdûr fi Nevâib-i Timûr, el-Müselselâtü'r-Rifâ'îyye, Kitâbü'l-mecmû' min el-meşhûr ve'l-mecmu, Künhü'l-Ahbâr, Meşâhirü's-Şu'arâ, Tezkîretü's-Şu'arâ, Zeyl-i Şakâyık, Bezm ü Rezm, Cami'üddüvel, Dav'ü'l-Misbâh, Dürer-i Kâmine, el-'Aylemü'z-Zâhir, el-Kevakibü's-Saire fî a'yânü'l-Maetü'l-Aşere, el-Kevkebü'd-Dürrü 'alâ Avamil el-Birgivi, Umdetü't-Talib fî nesebi Âl-i Ebi Talib, Eşbâh ü Nezâ'ir-i Edebîye, el-İlkü'l-manzûm fî 'ulemâ-i er-Rûm, eş-Şu'ranî et-Tabakatü'l-Kübrâ, Fatin Efendi Tezkîresi, Feridun Ahmed Beg Münşe'âtı, Hadikatü'l-vûzerâ zeyli, İskender-nâme, Veled-i Şefik, Vefayatü'l-A'yân, Kaf-zâde Feyzi Mustafa Efendi Tezkîresi, Semü'l-Vusûl ila Tabakatü'l-Fümûl, Tarih-i Âli 'Osmân(Kemal Paşa-zâde), Tezkîre-i Şu'arâ Kitâbü'l-İşârat, Kitâbü'l-Misbâh, Şakâyık-ı Nu'mânîye, Derü'l-Habib fî Tarih-i Haleb, Zeyl-i Zeyl-i Şakâyık, Menâkib-nâme, Meşâyih-nâme, Tabakatü'l-Kurra, Mir'âtü'l-Mülûk, Muayyenü'l-Vâ'izîn, Tuhfetü'l-Hattâtin, Tezkîretü's-Şuarây-ı Amasya, Münirî Efendi Mecmuâsı, Tuhfetü'l-Hattâtin, Nâ'ima Tarihi, Gülzâr-ı Savâb, Nigâristân, Niyâz-nâme(Halil Paşa tarafından Bab-ı âliye yazılan), Hadikatü'l-Vûzerâ, Ramazân-zâde Mehmed Beg Tarihi, Raşid Efendi Vekâyî-nâmesi, Sefinetü'r-Rü'esâ, Riyâzî Efendi Tezkîresi, Silahdâr Mehmed Efendi Tarihi, Mecma'ü'n-Nezâir, Solak-zâde Tarihi, Sicill-i Osmanî, Akd-ı Manzûm, Şerh-i Miftâh, Şerh-i Muhibir, Şifâ-i Şerîf, Behçetü't-Tevârih, Tabakat-ı Temîmî, Tarih-i Murâdî, Tarih-i Naima, Şakâyık-ı Nu'maniye, Tezkîre-i Hasan Çelebi, Umdetü'l-'Ulemâ-i'l-Muhakkikîn, Umdetü't-Talib fi Nesebü'l-Ebi Talib, Zübdetü'l-Vukuât, el-Gurefü'l-Aliyye, Ahbârü'l-İbâd, Terceme-i Kâmûs, İkdü'l-Cümân, Bezm ü Rezm, Dâ'iretü'l-Ma'ârif, Câmî'ü'd-Düvel, Mir'âtü'l-İber, Kitâbü'r-Rüvât, Târîh-i Bağdâd,

Nüzhetü'l-Kulûb, Tehyîcî'l-Gusûn, el-Hamis fî Ahvâli'n-Nefsi'n-Nefis, el-Îsâbe fî Temyizü's-Sahâbe, el-Kâmil, el-Kâmûs, Ensâbü's-Sem'ânî, Tebyinü'l-Mehârim, Seyahat-nâme, Evzâhu'l-Mesâlik, Şehnâme-i Osmânî, Tarîh-i Güzîde, Tarîh-i Âl-i Selçûk, Heşt Bihişt, İkdü'l-Cümân, Kâmûsu'l-A'lâm, el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'il-i-Amasiyye, Cihân-nümâ, Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk, Küçük Asya'da Mensî Bir Hükümet, Kühü'l-Ahbar, Lebbü'l-Lübâb, el-İhâta, Lübâbü'l-Ensâb, Kâmus, Mir'ât-ı Kâinât, Mir'atü'l-İber, Şârk Hâtıratı, Mufassal Kurûn-ı Cedîde, Târihü'l-Ümem ve'l-Mülük, Mahzenü'l-Fıkıh, el-Aylemü'z-Zâhir, Müntehabât-ı Eş'âr Mecmu'aları, Mürevvecü'z-Zeheb, Nihâyetü'l-Ereb, Takvimü'l-Buldân, Coğrafya(Strabon), Küçük Asya Âsâr-ı Kadîmesi Tarih ve Coğrafyası, Acâ'ibü'l-Makdûr fî Nevâ'ib-i Timur, Târih-i Âl-i Dânişmend, Hâfız Ebubekir el-Berzâlî Târihi, Târîh-i ibn Hallikâ', Tarîku'r-Reşâd, Asya'da Türkiye, Mu'cemü'l-Buldân, Tarih-i Düvelü'l-İslâm, Âsârü'l-Bilâd, Acâ'ibü'l-Mahlûkât, Zeyl-i Atayî

Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin yararlandığı kütüphane malzemelerinden biri de şer'iyye sicilleridir. Başta Amasya sicilleri olmak üzere muhtelif vilayet ve kaza sicillerini taramıştır. Amasya'nın önemli isimleriyle ilgili biyografilerin hazırlanmasında kullandığı gibi şehirde yaşanan olaylar, şehrin siyâsî, idârî, iktisâdî, hukukî ve dinî portresinin ortaya çıkartılmasında da şeriye sicillerinin önemli katkıları olmuştur.

Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin yararlandığı kaynaklardan bir bölümü de arşiv malzemeleridir. O'nun İstanbul'da Kuyûd-ı Vakfiye Kalemi Arapça mütercimliği görevinde bulunduğu dönemde gözden geçirdiği kaynaklardır. Bunlar; Ahkam defterleri, Ahkâm-ı divâniye defterleri, Amasya Defter-i Sâdâtı, Amasya'da mevcûd sâdât-ı 'Alevîyenin Defteri, Yeniçeri defteri (Ayasofya mahzeninde), Bab-ı Âlî Mahzeni Evrâkı, Cihât Defterleri, Cihât ü Müftîyân Defterleri, Cihât-ı Vakfiye Defterleri, Defâtir-i Vakfiye, Defter-i Müftîyân, Defter-i Müsekkafât (Merzifonî Kara Mustafa Paşa'nın), Defter-i Mütakâ'idîn(1092), Defter-i Sâdât-ı Amasya, Defter-i Zevâ'id-i Havârân-ı Selâtin, (Ayasofya Mahzeninde bulunan defter), Enderûn Defteri (927 tarihli), Enderûn Defterleri, (Ayasofya mahzen-i evrâkı), Enderûn Vezâif defteri (927 rebiü'l-evvel tarihli), Eshâm Defterleri, Evrâk-ı Resmîye, Ferâşet Defteri(Ayasofya mahzeninde mevcut), Fermân-ı Âlî sûretleri (Ayasofya mahzeninde ve Amasya sicillâtında), Hacı Halil Beg Vakfı, Hicaz Defteri, Hicaz ve Surre Defterleri, Hisâbât Defterleri, Kapı Ağaları Defteri, Kara İbrahim Paşa Vakfiyeleri, Kaya Paşa Vakfiyesi(985), Kuyûd-ı Maliye, Kuzât Defteri, Mâliye Defterleri (1041 yılına kadar ele geçen), Mehmed Paşa Vakfiyesi, Muayyenü'l-Vâ'izîn, Muhallefât Defteri, Mukâta'ât Defteri (1101 tarihli), Müstakrazât-ı Mâliye Defteri, Müşâhade Defteri 1191 tarihli Ayasofya Mahzen-i Evrâkında), Mütakâ'idîn Defteri(1102), Saray-ı Hümayûn Defterleri(Ayasofya mahzen-i evrâkında), Surre Defâtiri, Tedâvül Defterleri, Tekâ'üd Defteri, Telhisât-ı Şeyhü'l-İslâmî, Tevcihât-ı Resmîye Defteri, Yeniçeri Defterleri (Ayasofya tabakasında), Zimmet Defteri (1101 tarihli)dir.

Kaynaklardan bir diğeri de müzelik malzemelerdir. Bunlar, tarihe yardımcı disiplinlerin malzemeleridir. Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin bu alanda kullandığı en

önemli malzemeler, lahitler, mezar taşları ve kitabeler olmuştur. Çoğu zaman hakkında bilgi bulunamayan insanların mezar taşları veya herhangi bir kitabe bilgisinden oldukça önemli bilgilere ulaşmıştır. O dönemlerde kaynaklığı tartışılan sözlü kaynaklar ve kaynak kiş olgusu da H. Hüsameddin Efendinin dikkate alıp değerlendirdiği ve yararlandığı malzemelerden olmuştur.

III- Osman Fevzi Olcay

Amasya şehir tarihine katkı yapan başka bir isim de Osman Fevzi Olcay'dır. Osman Fevzi Bey, 1887'de Amasya'da Sofular Mahallesi'nde doğmuştur. Aslen, Akdağ Nahiyesi Kızılcaışlacık Köyü'nden Kara Vâiz Ahmet Hilmi Hoca'nın oğludur. Anası Feride Hanım'dır.³⁰

Eğitimine Mehmet Paşa Mahallesi'deki Çukurkonak İlkmektebi'nde başlamış, Çevikçe Mektbi'nde tamamladıktan sonra Saraydüzü İdâdisi'nde eğitimini sürdürmüş olan Osman Fevzi Olcay, buradan pekiyi dereceyle mezun olmuştur. Daha sonra Dârü'l-Fünûn'a gitmiş, bir yıl matematik tahsil etmiş; fakat Amasya'ya dönerek Mehmet Paşa Medresesine devam etmiş, Arapça, mantık ve fıkıh dersleri almıştır.

Osman Fevzi Olcay, Amasya Dârü'l-Muallimîn Mektebi'ne girip buradan aldığı sertifikayla yine Amasya'da birçok mektepde muallimlik yapmıştır. Balkan Harbi, Birinci Dünya Harbi de dahil olmak üzere muhârip olarak savaşa katılmış, daha sonraki dönemlerde çeşitli devlet memuriyeti görevlerinde bulunmuştur. 1933'te Atatürk'ün emriyle İstanbul Kütüphaneleri Kitap Tahsis Komisyonu'nda görev yapmış, son olarak Sarıyer Kaymakamlığı Yazı İşleri Müdürlüğü göreviyle emekliye ayrılmıştır.

11 Aralık 1973 tarihinde vefat eden Osman Fevzi Olcay, Karacaahmet Mezarlığı'nda Şeyh Hamdullah'ın ayakucuna defn edilmiştir.

Son dönem hattatları arasında sayılan Osman Fevzi Olcay, Mustafa Vazih Efendi'nin el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye adlı eserini istinsah etmiştir. 17 Şubat 1944'te bitirdiği bu çalışması, Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Osman Fevzi Olcay'ın, Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin Amasya Tarihi'ne zeyl olarak hazırladığı Amasya Şehri'yle birlikte Amasya Meşâhiri ve Amasya Hatıraları-Bildiklerim, Gördüklerim ve İştittiklerim ismiyle üç eseri mevcuttur. Osman Fevzi Olcay, Amasya Şehri'ni, Mustafa Vazih Efendi ve Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin eserlerinde gördüğü eksikleri gidermek amacıyla kaleme almıştır. Osman Fevzi Olcay'ın istinsahını yaptığı nüsha incelendiğinde el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye'nin müellif nüshasına bazı ilaveler yaptığı görülür. Osman Fevzi Olcay; "Ben bu eserin herhangi bir bahsindeki müellifin izah etmek istediği maksad ve gayesini aynen yazmakla beraber meşhur olan semt, mevki veya hâs isimlerin

³⁰Osman Fevzi Olcay, **Amasya Meşâhiri**, Amasya 2002, müellifin "tercüme-i hâlim" bahsi, hazırlayan tarafından bu bölüme sayfa numarası verilmemiştir; Osman Fevzi Olcay, **Amasya Hatıraları-Bildiklerim, Gördüklerim ve İştittiklerim**, (Yay. Haz. T. Böcekçi, M. H. Seçkiner), Amasya 2002, s. 17 vd.

bulunduğu yerlerine ashab-ı tetebbu'u daha ziyade faidelendirecek bir şekilde izahat vermediği uygun görüb Amasya hakkında toplanacak ma'lumatı mümkün mertebe kolaylaştırmağa çalıştım" diyerek bazı ilavelerde bulunmuştur ki, bunlar, daha sonra vücuda getirdiği Amasya Şehri'ni oluşturacak bilgilerdir. Amasya Şehri'nin ilk sayfalarında alfabetik konu, şahıs, yer ve kurum adlarına göre bir sıralanış göze çarpmaktadır. Eserde, Amasya'nın coğrafî ve iktisadî durumuna ait bilgilerle birlikte Amasyalı sadrazam, vezir ve kumandanlar, dönemlerine damgalarını vurmuş tarihçi, coğrafyacı, şair, tabip ve hattatlara ait biyografilere de yer verilmiştir. Ayrıca, antik dönemden başlamak üzere Türklerin hakim olduğu dönemlere ait Amasya'da mevcut kimi eserlerin kitabelerine de yer verilmiştir. Bu isimlerle ilgili hâl tercümelerine ve kitabelere, Mustafa Vazih Efendi'nin istinsah ettiği nüshada da görmek mümkündür. Eser, 1934'te tamamlanmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığında Amasya Şehri adıyla kayıtlı iki nüsha el yazma mevcut olup değişik kütüphanelerde de tamamlanmamış nüshaları vardır. Bir de son dönem Amasya ulemâsının en önemli simâsı Amasya Müftisi Abdurrahman Kamil Efendi'nin oğlu Nafiz Yetkin'in kütüphanesinde olduğu bilinmektedir.³¹

Amasya Hatıraları- Bildiklerim, Gördüklerim ve İşittiklerim isimli eseri ise 1900'lü yılların başından itibaren Amasya'nın sosyal yaşantısını, adet ve geleneklerini, nüfus ve demografik yapısını, iktisadî vaziyetini ortaya koyan önemli bir eserdir. Yazarın, "...Amasya'ya aid gelüp geçen zevâtın kısaca hal tecümelerinden bahs etmektedir." diye değerlendirdiği bu eserde; Amasya'nın mahalleleri, medreseleri, müderrisleri, mutasavvıfları, değişik mesleklere mensup kişilerin kısa hal tecümelere, mevkileriyle birlikte Amasya'nın bağ ve bahçeleri, adet ve gelenekleri, Amasya halkı arasında yaşatılan atasözleriyle ilgili örnekleri görmek mümkündür.³² 1967 yılında tamamlanmıştır. Eserin, müellif nüshası Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'nde olup yakın zamanlarda kısmen sadeleştirilerek yayımlanmıştır.³³

Amasya Meşâhiri ise Amasya Şehri'nde yer alan bazı bilgilerin 1957'de kitap haline getirilmesiyle oluşmuştur. Osman Fevzi Olcay, Amasya Meşâhiri adlı eserini; "bu eser, Osmanlı İmparatorluğunun ilim merkezi olarak tanınmış olan Amasya şehrinde yetişmiş büyük şahsiyetlerin tercüme-i hallerinden ve her sahada bıraktıkları ilmî, tarihî, edebî eserlerinden bahs etmektedir." diye tanıtmaktadır. Hakikaten de eser, değişik dönemlerde Amasya'da yaşayan asker, sivil önemli şahsiyetlerin, kadı, müfti, müderris ve ulemanın kısa hal tercümelerini ihtiva etmektedir.³⁴ Eserin, müellif nüshalarından biri İstanbul Üniversitesi Merkez Kitaplığında kayıtlı olup bu

³¹Osman Fevzi Olcay, **Amasya Şehri**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye yazmaları, numara 2'de kayıtlıdır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde ise yazmalar 774 numarada kayıtlıdır.

³²Osman Fevzi Olcay, **Amasya Hatıraları- Bildiklerim, Gördüklerim ve İşittiklerim**, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi 1116 numarada kayıtlıdır.

³³**Amasya Hatıraları- Bildiklerim, Gördüklerim ve İşittiklerim**, (Yay. Haz. T. Böcekçi, M. H. Seçkiner), Amasya 2002

³⁴Osman Fevzi Olcay, **Amasya Meşâhiri**, (Yay. Haz. T. Böcekçi), Amasya 2002

nüsha 17 Haziran 1947'de tamamlanmıştır.³⁵ Eserin bir diğer nüshası ise Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ndedir.³⁶ Ayrıca, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde yazma eserlerde 97 varaktan oluşan bir başka nüshası daha vardır.³⁷ 84 kişinin hal tercümesi yer almaktadır. Bir de dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye takdim ettiği nüshası olduğu bilinmektedir. Eser, Turan Böcekçi tarafından "Amasya Ünlüleri" adıyla kısmen sadeleştirilerek yayınlanmıştır.³⁸

SONUÇ

Günümüzde, şehir tarihi yazıcılığı ve tarih araştırmalarındaki algı, düne göre büyük ölçüde değişime uğramıştır. Artık, bir kaynağa dayalı şehir tarihi yazımı anlayışı yerine farklı arşiv kaynaklarının kullanılmasıyla oluşturulan şehir tarihi çalışmaları yer almaya başlamıştır. Yeni algıyla birlikte şehir tarihi çalışmalarına katkıda bulunan araştırmacıların kullandıkları kaynakların çeşitliliği de dikkati çekmektedir. Şer'îye sicilleri başta olmak üzere vakfiyeler, mühimme ve tahrir defterleri gibi çeşitli alanlara kaynaklık eden kütüphane ve arşiv belgeleri ile kitabe ve mezar taşları gibi müze malzemeleri ve tarihe yardımcı disiplinlerin ilgi alanları dikkate alınarak şehir tarihleri hazırlanmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Turgut, "Amasya Tarihi Yazarı Hüseyin Hüsameddin ve Bilinmeyen Eserleri", **Bibliyografya: Kitap Haberleri Bülteni I/3**, İstanbul 1972, ss.163-168
- BÖCEKÇİ, Turan, **Amasya Ünlüleri**, Amasya 2002
- Bursalı Mehmet Tahir Bey, **Osmanlı Müellifleri (1299-1915) 3**, (Haz: İ. Önen), İstanbul 1975
- GÜRSEL, Mahmud Selim, **Çorum 97**, Gürsel Yayınevi, Çorum 1997
- İbnül-emin Mahmut Kemal, Hüseyin Hüsamettin, "Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleri", (Sadeleştirerek Neşre Haz. Nazif Öztürk), **Vakıflar Dergisi XV-XIX**, Ankara 1982-1985
- Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Yeni Kayıt No: 3267
- Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzih Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yazma eserler, Nu: 3575

³⁵Osman Fevzi Olcay, **Amasya Meşâhiri**, İstanbul Üniversitesi Merkez Kitaplığında TYB 9382 numarada kayıtlıdır.

³⁶Osman Fevzi Olcay, **Amasya Meşâhiri**, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'nde 787 numarada kayıtlıdır.

³⁷Osman Fevzi Olcay, **Amasya Meşâhiri**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yazma eserler 253 numarada kayıtlıdır.

³⁸T. Böcekçi, **Amasya Ünlüleri**, Amasya 2002

- Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzıh Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye (Osman Fevzi Olcay nüshası)**, Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde 13317 numarada kayıtlıdır.
- Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzıh Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye**, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Bölümü 11933, kitap no: 813, tasnif no: 95608'de kayıtlıdır.
- Kara Müfti-zâde Mustafa Vâzıh Efendi, **el-Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâzi Mesâ'ili'l-Amasiyye (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası)**, (Yayına Haz. M. Aydın, R. Dünder, İ. Kaplan, G. Aydın), Malatya 2011
- Kurun Gazetesi**, 29 Haziran 1935
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Hatıraları- Bildiklerim, Gördüklerim ve İşittiklerim**, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi 1116 numarada kayıtlıdır.
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Hatıraları- Bildiklerim, Gördüklerim ve İşittiklerim**, (Yay. Haz. T. Böcekçi, M. H. Seçkiner), Amasya 2002
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Meşâhiri**, (Yay. Haz. T. Böcekçi), Amasya 2002
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Meşâhiri**, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'nde 787 numarada kayıtlıdır.
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Meşâhiri**, İstanbul Üniversitesi Merkez Kitaplığı TYB 9382 numarada kayıtlıdır.
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Meşâhiri**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yazma eserler 253 numarada kayıtlı olup 97 varaktan oluşan bir nüshadır.
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Şehri**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye yazmaları, numara 2'de kayıtlıdır.
- OLCAY, Osman Fevzi, **Amasya Şehri**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde ise yazmalar 774 numarada kayıtlıdır.
- SARICAOĞLU, Fikret, "Üç Amasya Tarihçisi ve Amasya Tarihleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi XIV**, İstanbul 1994
- YASAR, Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi I**, (Yayına Haz. M. Aydın, G. Aydın), Amasya 2008
- YASAR, Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi IV/Zeyl**, (Yayına Haz. M. Aydın, G. Aydın), Amasya 2008
- YASAR, Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi VII**, (Yayına Haz. Mesut Aydın), Malatya 2004
- YASAR, Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi XI**, (Yayına Haz. Mesut Aydın), Malatya 2004

- YASAR, H. Hüsâmeddin, "Alâeddin Bey", **Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 14, Sayı:6**, İstanbul 1340/1924, ss. 307-318, 381-384; **Sene: 15, Sayı: 8**, İstanbul 1341/1925, ss.128-133, **Sayı: 9**, ss. 200-210
- YASAR, H. Hüsâmeddin, "Koca Mehmet Paşa", **Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası VII**, İstanbul 1332/1916, ss. 43-49, 117-122
- YASAR, H. Hüsâmeddin, "Molla Fenârî", **Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 16, Sayı:18**, İstanbul 1928, ss.368-383, Sayı:19, 148-158
- YASAR, H. Hüsâmeddin, "Orhan Bey'in Vakfiyesi", **Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 16, Sayı:17**, İstanbul 1926, ss.284-301
- YASAR, H. Hüsâmeddin, "Sultan Altunbaş", **Türk Tarihi Encümeni Mecmuası, Sene: 15, Sayı:11**, İstanbul 1341/1925, ss.305-326
- YASAR, H. Hüsâmeddin, "Türk Dili", **İkdâm Gazetesi**, 4 Kasım 1923
- YASAR, H. Hüsâmeddin, "Türkçe'de Han Kelime-i Mühimmesi", **İkdâm Gazetesi**, 10-11 Şubat 1914